

ARANYÉRMEK, EZÜSTKOSZORÚK

GOLDMEDAILLEN, SILBERKRÄNZE

MŰVÉSZKULTUSZ
ÉS MŰPÁRTOLÁS
MAGYARORSZÁGON
A 19. SZÁZADBAN

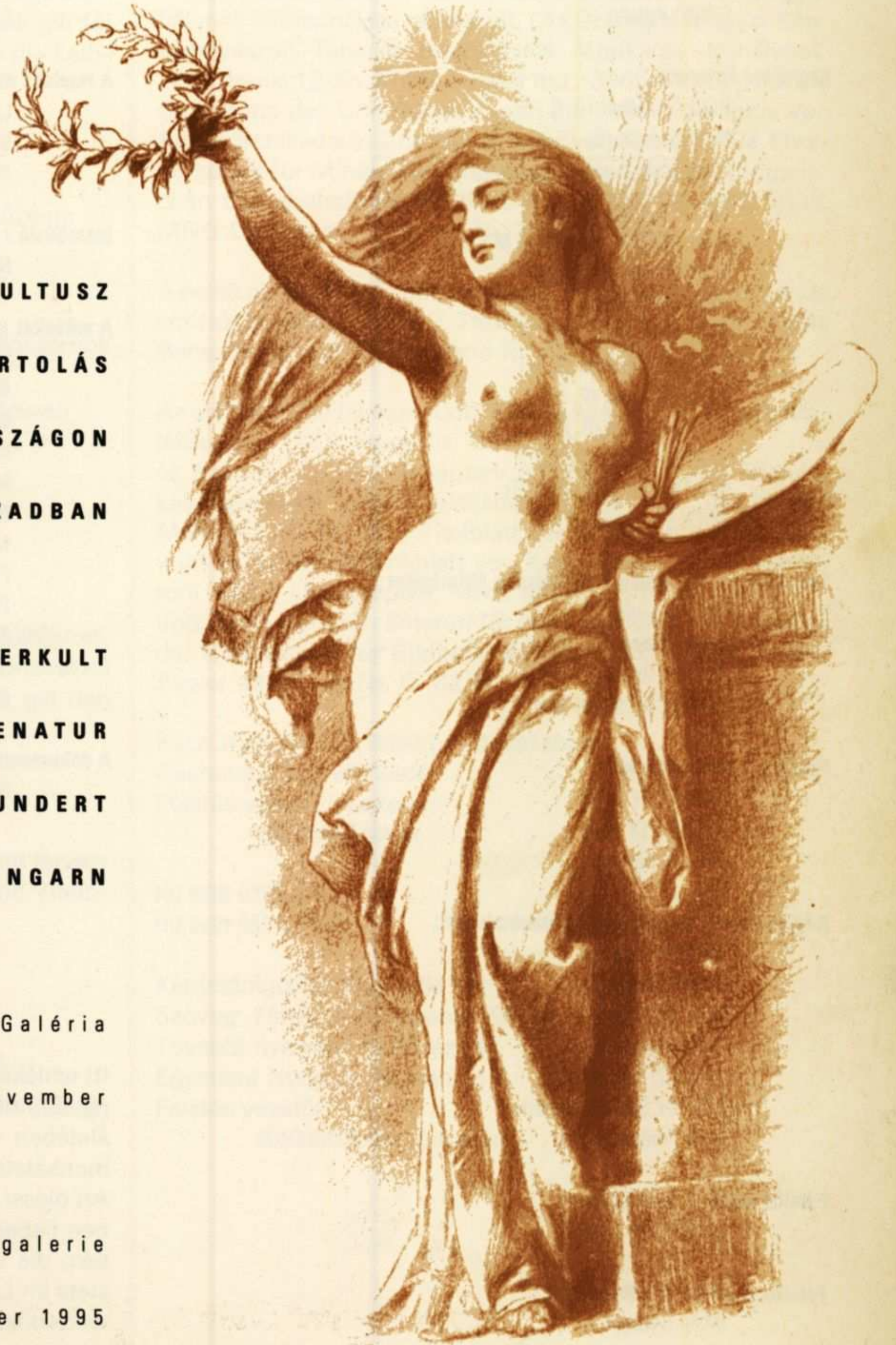
KÜNSTLERKULT
UND MÄZENATUR
IM 19. JAHRHUNDERT
IN UNGARN

Magyar Nemzeti Galéria

1995. június-november

Ungarische Nationalgalerie

Juni-November 1995

A külföldi művészet jelenléte és pártolása az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat kiállításain

A külföldi művészet magyarországi jelenlétét a 19. század első kétharmadában jórészt az ország kiváló szellemű főurainak magánkezdeményezései biztosították, nagyobb szabású állami támogatásra csak elvétve lehetett számítani. Néhány külföldi művészegyeniséggel való közvetlen kapcsolat kialakítására kínált alkalmat a szolnoki művésztelep. A hosszabb ideig Magyarországon tartózkodó Rudolf von Alt, Hans Canon és mindenekelőtt August von Pettenkofen ajánlására itt dolgozó külföldiek (Ignaz és Johann Gaulbert Raffalt, Franz Adam, Otto von Thoren, Tina Blau) nemzetközi művészkolóniát alkottak. Arra, hogy az ország közönsége a külföld művészetével valamilyen formában folyamatos kontaktust tartson, a hatvanas évekig a Pesti Műegylet kiállításai nyújtottak egyedüli lehetőséget.¹

Az 1861-ben megalakuló Országos Magyar Képzőművészeti Társulat megszüntette a Műegylet addigi monopolisztikus helyzetét. „Tisztán művészek körében érlelődött meg a mi társulatunk eszméje és a művészek látták helyesnek és üdvösnek, hogy a maguk szűkebb körén túl a társadalomnak vezető férfijaival szövetkezzenek.”² A művészeti élet aktív képviselői és a politikai körök közötti szövetkezés intézményes keretek közé szorítása teremtette meg annak feltételeit, hogy az országban bármiféle rendszeres állami mecénatúra létrejöhesse. A Társulat eredeti szabályzata csak magyar művészek alkotásainak kiállítását engedélyezte. A Képzőművészeti Társulat valójában a magyar képzőművész társadalom védegyletévé vált, miután maga mögött tudta a művészek széles körű támogatását.

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1868. május 23-i közgyűlése vitatta meg azt a kérdést, hogy „kiterjessze-e a társulat alapszabályait külföldi képek kiállítására és vásárlására.”³ A szavazás eredményét kihirdetve „az elnök kimondá, hogy a közgyűlés az alapszabályok e pontját változatlanul hagyja, és külföldi művek vásárlásába nem egyezik bele, azonban jeles külföldi művek kiállítását elfogadja”. Ez az elvi álláspont a későbbiek során sem változott, a Társulat saját pénzén, amely többnyire a tagdíjakból folyt be, csak magyar műveket vásárolt. A külföldi művészet pártolásának feladata tehát kizárólag az állam központi támogatásától függött. A Társulat választmányának döntésével megteremtődött annak elvi lehetősége, hogy az ország közönsége ezentúl rendszeresen, és a műegyleti tárlatoknál nagyobb igényű szervező munka eredményeként, a határainkon túli művészettel is találkozhatson.

A választmány döntését követően a kiállítások előkészítésére tett első lépésként a Társulat egy „emlékiratot” küldött szét külföldi műegyletekhez és művészekhez azzal a felkéréssel, hogy műveikből engedjenek át a Társulat újonnan szervezendő kiállításaira. Ezzel párhuzamosan egyéb csatornákon is megindult a kapcsolatfelvétel. Ez ügyben a leghatékonyabbnak a társulati titkár személyes közvetítése és az intézmények, illetve a művészek közvetlen felkeresése bizonyult. Az 1868-ban hozott határozat értelmében Telepy Károly titkár, a bécsi nagy német kiállítást megtekintve, lépéseket tett néhány jelesnek ítélt mű megszerzésére a Társulat kiállítása számára.⁴

A *Műcsarnok* (az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat kiadványa) három egymás utáni folytatásban küldött részletes tudósítást a bécsi tárlatról. A cikkben a korábban széles körben népszerű Waldmüllerről az alábbi sorok jelentek meg: „Waldmüller »Felső ausztriai parasztlakodalma« melyet ő mint egy gép leolajképezett vagyis daguerotypozott, a sok idétlen arcot és alakot minden árny és világfelosztás nélkül egymás mellé tömött apró szőrszálakra fektetve a fősúlyt, mindent egy téren egyenlő erővel világítva – ám, tessék a ki bele szerelmes, de a művész igényeit ki nem elégíti a sok bőgő szín”.⁵ A történelmi festészet volt az a meghatározó példa, amely a Társulat kiállításpolitikai arculatát ezekben az időkben alapvetően jellemezte. A tudósítás méltatása alapján a kor meghatározó egyéniségei Kaulbach és Piloty – illetve a német festészet akadémikus mesterei voltak. A Társulat első nemzetközi kiállításain az osztrák művészek is részt vettek, mellettük a legnagyobb számban a müncheni és düsseldorfi naturalizmus képviselőivel találkoztunk. Az osztrák Karl Rahl a korabeli méltatás szerint „az annyiféleképp rajzolt emberi test alakjában a tökélyt, a természet fölé emelkedett eszményi szépséget ábrázolja, klasszikus lévén – nem csak az előadott tárgyat, hanem az előadás modorát tekintve is”.⁶ Karl Rahl vagy a müncheni akadémiai festők megjelenése kiállításainkon többnyire nagy visszhangot keltett. A *Műcsarnok* hetvenes években megrendezett nemzetközi tárlatainak legjellemzőbb műfaja mégis az európai Kunstvereinek elárasztó müncheni, düsseldorfi vagy bécsi táj- és életképfestészet volt.

Hosszú időn keresztül a Képzőművészeti Társulat tárlatai nyújtottak kizárólagos alkalmat arra, hogy a kormány – a Társulat művásárló bizottságának javaslatai alapján – a vásárlások felől döntsön.⁷ Ezekben az évtizedekben a lehetőségek meglehetősen szűkösek voltak. „Az állam egyelőre sokat nem tehetett. 1896-ig, a millenniumi kiállításig, az állami költségvetésben »ösztöndíjakra, megrendelésekre, vásárlásokra és egyéb célokra« az összes javadalom 30.000 koronán felül alig emelkedett. Külföldi művek vételére 10.000 korona állt rendelkezésre. Természetes volt, hogy a társulat kiállításaiából csak egy-két elsőrendű alkotást lehetett a múzeum képtára számára megvenni és sokszor kellett aránylag jutányosan kapható remekműveket az általános óhaj ellenére visszaküldeni.”⁸

Az állami vásárlások jelentették a legfőbb forrást és sok esetben az egyedüli alkalmat arra, hogy a kiállításokra érkezett művek értékesítésre kerülhessenek. Ipolyi Arnold 1882-ben keserűen panasolja a „fejedelmi kegy” hiányát a társulati kiállításokon, „mely a legbőkezűbb vásárlással emeli a bécsi hasonló két tárlatot”.⁹ Királyi vásárlásra – külföldi műre vonatkozóan – először

1884-ben került sor, Albert Kossak lengyel történelmi festő alkotásának megvételével a Műcsarnokból. A nyolcvanas évek elején egy rövid életű vállalkozás, a Művásárló Szövetkezet is vásárolt a Társulat kiállításain. A Wahrmann Mór által alapított, előkelő üzleti köröket megmozgató kezdeményezés évente 10 000 koronáért vásárolt és sorsolt ki képeket, köztük külföldieket is. Fennállása rövidege miatt nem lendített sokat a műkereskedelem hazai fejlődésén.

A legnagyobb és legérzékenyebb mulasztás a külföldi művészet hazai pártolása terén a Társulat sugárúti Műcsarnokának 1877-es felavatása alkalmából rendezett kiállításához kapcsolódik. Az ünnepi alkalomból az elsőrangú magyar képeket valóban nemzetközileg elismert és korábban nálunk soha nem látott, kiemelkedő francia művészek alkotásai egészítették ki. A Meissonier, Dupré, Díaz, Delacroix, Fromentin, Bouguereau, Corot, Daubigny, Moreau és Troyon által fémjelzett kollekcióból azonban a magyar állam és az ajánló társulati bizottság csak Charles Jacque és Alfred Dreux műveit respektálta megvételre. A vásárlási alkalom elmulasztása bizonyára közrejátszott abban, hogy ezek a művészek többé nem jelentek meg a hazai tárlatokon.

A kiállítások színvonalának emelésére irányuló igényekre utal Ipolyi Arnold, elnöki megnyitó beszédében, az 1882. évi közgyűlésen: „fölmerült annak égető szüksége, hogy a hazai művészek mellett a külföld művészetével és művészeivel is egyenes és szorosabb rendes összeköttetésbe lépjünk”.¹⁰ Ennek érdekében a Társulat megbízta Perlaky Kálmán igazgatót azzal, hogy vegye fel a kapcsolatot és tárgyaljon azokkal a művészekkel, akiket érdemesnek ítél a kiállításon való részvételre. Az igazgató tárgyalásainak helyszínei fontos művészeti központok voltak: München, Berlin, Párizs, Brüsszel és Antwerpen, ahol Perlaky közel 50 művészt keresett meg. A külföldi művészeti körökkel való közvetlen kapcsolatrendszer kiépítésére tett erőfeszítéseinek eredménye a 80-as évekre kezdett kirajzolódni. Párizsban az Association des Artistes Français vette kezébe a pesti kiállítások ügyét, melyben Munkácsy személyes kapcsolatai és az őt övező tisztelet is segítségre voltak. 1884-ben arról kapunk hírt, hogy Párizsban a nagytekintélyű festő, Jean-Léon Gérôme elnökletével művészekből külön bizottság alakul a magyar kiállításokra küldött anyag kiválasztására. Brüsszelben és Antwerpenben állandó ügynökök és levelezők működtek közre. 1887-ben Rómában és Firenzében két külön bizottság alakításáról érkezik jelentés, a jelesebb olasz művészek magyarországi részvételének biztosításáról. Hollandiában Hendrik Wilhelm Mesdag, „a művészek egyesületének hírneves elnöke karolta fel kiállításaink ügyét”.¹¹

A fentiekből is szembetűnik, hogy a 80-as évekre áthelyeződtek azok a művészeti központok, amelyek felé a legfőbb hazai művészeti közintézmény tájékozódott. A század végén Párizs vezető szerepe kétségbevonhatatlanná vált. Nagy megbecsülést és sikereket arattak Európa kiállítóhelyiségeiben a belga művészek is. A Képzőművészeti Társulat Közleményében az 1881-es őszi nemzetközi kiállításról közölt részletes beszámoló is kiemeli, hogy „Franciaország első sorban, Belgium és Németország viszik a főszerepet a modern művészetben, s ezek előtt állott a mi serdülő művészetünk”.¹² A cikkíró hangsúlyozta, hogy a németek, akik eddig a külföldet jelentették, elvesztették frissességüket. A cikk szerzője felhívja a figyelmet arra a fajta művészeti liberalizmusra, „a természet közvetlen megfigyeléséből eredő üdeség”-re, amely Franciaországban az utóbbi időben tapasztalható. Brüsszelben és Antwerpenben a franciáéhoz hasonló szellemiség érvényre jutásáról is beszámol. Mindkét ország ténylegesen főszerepet játszott a kor európai művészeti életének alakulásában.

A Képzőművészeti Társulat közleményei szerint itthon azok, a Társulat által is preferált, a kiállításokra rendszeresen meghívott művészek, mint Jean Benjamin-Constant, Paul Destez, François Feyen-Perrin, Edmond Grandjean, Victor Leclair vagy Jules Lefèvre számíthattak közönségsikerre.¹³ Természetesen Belgiumból sem a már Európa-szerte ismertté vált szimbolistákkal, a *Les Vingts* vagy a *La Libre Esthétique* tagjaival volt alkalma a pesti közönségnek találkozni, hanem olyan „kedvencekkel”, mint Jan Verhas, Léon Abry, Theodor Verstraete vagy Franz von Leemputten. Az intézményi kapcsolatokat meghálálva a festők művei aztán szép számmal kerültek az állami vásárlás révén magyar közgyűjteménybe. A Társulat lapjában hangot adnak annak az óhajnak, hogy a történelmi festészet a műfaj rangjának kijáró arányban jelenjék meg a kiállításokon. Ipolyi Arnold, az 1882-es év értékeléseként tartott elnöki beszédében, a Társulat vendégeként kiállító Matejkót az impresszionizmussal és hasonló „tévutakkal” szembehelyezve állítja példaként. „Fájdalom, ezek a félművelt tömegek érdekeltségének egyelőre árnyoldalai és kinövései a művészetre nézve; mint az olajnyomat például, éppen úgy a hatásvadászat s impressionista művészet. Ezek szolgálatába állt immár a művészet másutt is világszerte, egész a szélsőségig s elaljasodásig menve, mely ebben is mind nagyobb mérvet ölt.”¹⁴ Ugyanakkor Ipolyinak a következő év művészeti eseményeit értékelő szavai némi toleranciát sejtetnek az újabb jelenségekkel szemben: „A kiállítás célja ebben már épen nem lehet csupán kiegészítő selejtes vásár, hanem csak a külföld újabb műfejlődésének, java alkotásának, sőt remekeinek bemutatása; hogy ezek tanulságával méltán emeljük műkedvelő közönségünket és művészeinket, bemutassuk nekik a haladást, az új irányokat és jobb felfogást”.¹⁵

A Párizs és Brüsszel (illetve Antwerpen) művészeivel való kapcsolat életben tartása és fejlesztése érdekében, 1885-ben a Társulat az akkori titkár, Szmrecsányi Miklóst utaztatta ki. A Szmrecsányi útjáról előterjesztett jelentés fontos dolgokra világított rá a Társulat működését illetően,¹⁶ hiszen igazolódni látszott a külföldi művészek tartózkodó magatartása. A konkrét észrevételek és javaslatok a jelentősebb művészek távolmaradásán kívántak segíteni. „Úgy Párisban, mint Antwerpenben a művészek közül többen azon nézetüknek adtak kifejezést, hogy a társulat tárlatainak ügyét igen előmozdítaná az, ha érnék volna a résztvevő művészek kitüntetésére ... ha egy-egy arany érem jutna az egyes festészeti fajoknak, a történelmi, az életkép- és a tájfestészetnek.” Végül felemlíti a titkár, hogy „úgy Párisban, mint Antwerpenben és Brüsszelben a művészek sokkal sikeresebbnek tartanak, ha a társulat egy évben csak egy nemzetközi képtárlatot rendezne s arra csupán a kiválóbb művészeket hívná meg”.

A Szmrecsányi és mások által is hangoztatott igény a műveit hozzánk elküldő művészek nagyobb anyagi megbecsülésére 1886-ban talált visszhangra. Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter ekkor rendeletet hozott két állami aranyéremről, melyet évente egy magyar és egy külföldi művésznek ítéltek oda 500 frank értékben. A díjak kiadására „a javaslatlattel a társulat rendes pályabíróságát – kiegészítve a művészeti ügyeknek miniszteriumi szakelőadó-jával – illeti meg, a javaslat

jóváhagyása s az érem adományozásáról szólól okmány aláírása a vallás- és közoktatásügyi miniszternek marad fenntartva”.¹⁷ Az első kitüntetett Arnold Böcklin volt *Hullámjáték* című képével.

A Képzőművészeti Társulat kiállításainak legfőbb jellemzője továbbra is a meghívó fél akadémikus ízlése volt. Európa más nagyvárosainak művészeti mozgalmi hozzájárulása csak nagyon lassan és bizonyos ellenállásba ütközve jutottak el. A *Művészi Ipar* 1887-ben az őszi tárlat kapcsán utal arra, hogy „a történelmi festészetet nem csak minálunk, de a művészi problémák nagy küzdelmeinek színhelyén, Párisban is, a modern iskola túhaladottnak tartja, s a művészetben egyedül a természet hű utánzásának tulajdonít jogosultságot. A szabad levegő kultuszának a modern művészetben kétségtelenül meg van amaz érdeme, hogy a természethű ábrázolást meglepő tökélyre emelte”.¹⁸ Az 1890-es évben továbbra is egy vérbeli történelmi festő, a spanyol José Carbonero Moreno kapta az állami aranyérmeket *Gandia herceg megtérése* című festményéért.

Az 1890-es évek közepe táján azonban egyre több új név olvasható a kiállítási listákon, és köztük alkalmanként feltűnnek a kor valóban vezető egyéniségei is. 1893-ban Lenbach-arcképek egész sorozatát mutatta be a tavaszi tárlat, 1895-ben pedig Walter Crane 125 rajza volt látható külön kiállításon. A szimbolisták is olykor rangos művészekkel képviseltették magukat. E művek a Társulat által preferált teátrális életképekkel együtt tudtak beszivárogni a kiállításokra, a sok esetben kétségtelenül jelen lévő ingatag stilisztikai határvonalnak köszönhetően. Hermann Richir, Jean-Paul Sinibaldi és Walter Firle akceptált, sőt sikerrel szereplő művei közé így kerülhetett be több, a szimbolizmussal rokon vonásokat mutató alkotás, sőt a századforduló éveiben Franz von Stuck, Giovanni Segantini és Fernand Khnopff is helyet kapott a Társulat tárlatain.

A művészeti élet polarizálódó értékrendszerében egyre több hang kritizálta a kiállítások általános színvonalát. A század utolsó éveire szembevetővé vált az az ellentét, ami az Európa-szerte nagy visszhangot keltő és elismerést kivívó művészek, és a hazai műcsarnoki kiállítások résztvevőinek névsora között tapasztalható volt.

A rangosabb művészek távolmaradása, illetve ennek vélhető okai hangot kaptak a *Műcsarnok* 1898. évi folyóiratszámában. „Művészeti állapotaink egyáltalán nem olyanok, hogy nemzetközi kiállításainkon az előkelő külföldi művészek komoly és impozáns részvételére számíthatnánk. Az az egy állami aranyérem, és a beküldött művek értékének 1/25-öd része, amely a vételárakból befoly, csak igazolja a külföldi művészeknek azt a fölfogását, mely Budapestet kelet felé a művészet utolsó állomásának tekinti, s legkevésbé sem alkalmas arra, hogy rájuk valami nagy vonzóerőt gyakoroljon. Innen van az, hogy az évenként nagyszámmal szétküldött személyes meghívásokra a meghívottaknak alig egy negyedrésze reflektál, s azok közül is, akik tényleg résztvesznek a kiállításokon, igen sokan akadnak olyanok, akik máshol értékesíteni nem bírt jelentéktelenebb műveiket küldik el erre a keleti utolsó állomásra.”¹⁹ A Társulat 1898-ban Márk Lajos és Karlovsky Bertalan festőket bizta meg külföldi művészek kiválasztásával. Beszámoló jelentésük²⁰tanúsága szerint Münchenben „a Glaspalast és a Secessio kiállításait tanulmányozták”, a berlini nagy nemzetközi kiállításról válogattak, Párizsban az amerikai művészek szövetségének tagjaival találkoztak valamint meglátogatták Rodint²¹. „Nyílt őszinteséggel jelenthetjük a t. igazgatóságunknak, hogy a külföldi művészek meghívásunkat nem a legszívesebben fogadták s ennek okát sem igen titkolták el előlünk.” A két magyar festő hasonló panaszokkal tért haza, mint néhány évvel korábban Szmrecsányi. A külföldi művészek szóvá tették, hogy nem kielégítő a magyar állami szervek áldozatkészsége. Távolmaradásuk oka az, hogy kevés az egyetlen aranyérem, csekély mértékű a vásárlás, továbbá nincsenek rendjelek és kitüntetések. „Szóval külföldön a művészek az elkényeztetésig megbecsült emberek, akik hozzá vannak szokva ahhoz, hogy úton-útfélen dédelgessék őket. Ne csodálkozzunk tehát rajta, ha a külföldi művészek legalább ennyit megkívánnak tőlünk is, ha köztünk megjelennek.”²²

A nemzetközi kiállítások vitája a következő évben tovább folytatódott. Térey Gábor, az Országos Képtár igazgatója a tárlatok alacsony színvonalának okát a kiállítások rossz időpontja mellett abban látta, hogy a jobb művek nem találtak megfelelő visszhangra. „Sem az állam, sem magánosok nem akarták megvásárolni, s így például soha helyre nem hozható mulasztás volt az, hogy Böcklinnek egyik legpompásabb alkotása annak idején visszakerült ismét a mester műtermébe.”²³ Térey, mint múzeumi szakember, különösen fontosnak ítélte hangsúlyozni az állam mulasztását egy jövőbeli közgyűjtemény megalakítása szempontjából. „Mi most egy nagy Szépművészeti Múzeum építésének az előestéjén állunk. Ebben az összes művészek fejlődésének legkülönbözőbb mozzanatait kell nagy példákban bemutatnunk, s éppen a modern festészet az, amely számára egész sor felsővilágítású teremben és oldalszobában igen nagy hely lesz biztosítva. Azt kérdezzük tehát most: vajjon mivel fogjuk ezeket a termeket megtölteni? Ebben az osztályban a magyar festészet mellett a legméltóbban képviselve kell lenni a külföldnek is, persze legkiválóbb mesterei által.” A kormánynak legyen gondja rá, hogy „olyan külföldi művészeket, akiktől képet akar megszerezni, személyesen meghívjon és műveik megvásárlását neki kilátásba helyezze.” A kormány „a külföldi művészeketől való művek beszerzésére eddig nagyon keveset tett és csak olyan műveket vásárolt, melyeket a véletlen a kezére játszott, rendszeres beszerzésekről eddigelé szó sem lehetett.” Térey határozott megítélése szerint nagyobb anyagi támogatás kell: az eddigi 5000 forint helyett minimum 20 000 forint. „Jobb minden évben egy-egy kiváló művet megvásárolni, mint egy csomó kevésbé értékeset. Ha pedig nem sikerülne nagy külföldi művészeketől itt vásárolni kiváló műveket, úgy kövessük más országok példáját és vásároljunk ott a helyszínén, ahol éppen alkalom kínálkozik.”²⁴

A Képzőművészeti Társulat nemzetközi kiállításai körül egyre hevesebb polémikák alakultak ki. A Magyar Képzőművészek Egyesülete 1899. október 7-i ülésén egyenesen arra kérte a Társulatot, hogy „csak minden 4-ik évben tartson nemzetközi kiállítást”.²⁵ Dömötör István éppen a magyarországi művészeti gondolkodás és a művészek körében, az önállósulás érdekében vette védelmébe e kiállítások szükségességét. „Mert igenis: a közönség műízlése megkívánja a külföldi művészek ismeretét, különösen ma, midőn a művészet terén életerős forrongás van. Secessió, új stílus, stilizálás, dekoratív hatás, impresszionizmus, modern művészet stb., mind olyan szavak, melyeket a közönség a kritikusoktól és művészeketől lépten-nyomon hall.” A nemzetközi kiállítások vonatkozásában, az Egyesület ajánlásával szemben, az következőt javasolta: „jobb volna, ha ezt redukálnánk két évre. De akkor ne az legyen a cél, hogy minél több idegen művészt hívjunk meg, hanem hogy a vezetők, az igazi jelesek alkotásait ismerje meg a közönség.”²⁶ Lyka Károly a vitához kapcsolódva vetette fel nagy visszhangot és további

reflektálásokat keltő cikkében a hazai műkereskedelem kialakulatlanságának gondját. A Képzőművészeti Társulat lehetőségei csekélyek, műkereskedelem gyakorlatilag még nincs (ennek serkentéseként, javaslata szerint, külföldieket kellene bevonni) – ilyen körülmények közt az állam „a magyar művészetnek aránylag legbőkezűbb mecénása ... de természetesen csak olyasmit vásárolhat, amik alkalmasak a múzeum meggyarapítására.”²⁷

A nemzetközi kiállítások körül kiéleződő polémia fontosságát és társadalmi súlyát jelzi, hogy az ügy a kormány elé került. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter 1899-ben kelt leiratában a Képzőművészeti Társulatot arra kérte, hogy „sziveskedjék behatóan foglalkozni azokkal a módozatokkal, melyek a Cím nemzetközi tárlatai színvonalának emelésére lennének alkalmasok.” A Társulat művészeti szakbizottságai válaszként memorandumot dolgoztak ki a művészeti viszonyokról a miniszter számára. A választmány azonban ezt nem fogadta el, feltehetően az alábbi – amúgy őszinte – kitételek miatt: „Eddig legnagyobb részben olyan művek kerültek hozzánk a külföldről, melyek egyáltalában nem voltak tanulságosak sem művészeinkre, sem közönségünkre nézve, s amelyeknek a közlés fejlesztése szempontjából – tisztelet a ritka kivételnek – inkább káros, mint üdvös hatását tapasztaltuk.” A Társulat választmányának válasza 1900. október 26-án leszögezte, hogy a következő tavaszi kiállítás feltétele: „amennyiben Nagyméltóságod hajlandó volna a kiállítást úgy anyagilag, mint erkölcsileg (a kiválóbb művészek számára esetleg kieszközölendő rendjelek és kitüntetések által is) támogatásban részesíteni és a diplomáciai út felhasználásával közreműködni abban, hogy a kiállítás számára a legkiválóbb művészek legkiválóbb alkotásait megszerezhessük. ... Kívánatosnak tartaná ezen kívül választmányunk azt is, ha Nagyméltóságod kimondani kegyes volna, hogy a Szépművészeti Múzeum gyarapítására szánt műveket a kormány kizárólag a Társulat nemzetközi kiállításain fogja beszerezni.”²⁸ A levélváltás eredménye végül az lett, hogy Wlassics Gyula miniszter 1902-ben rendeletet adott ki további egy állami nagy aranyérem és három állami kis aranyérem alapítására külföldi művészek részére.²⁹

A Képzőművészeti Társulatnak a kultuszminiszterhez küldött válasza feltárja a nemzetközi kiállítások körül kialakult polémia gyökerét. A század utolsó éveitől ugyanis megszűnt a Képzőművészeti Társulat monopolisztikus helyzete. 1894-ben megalakult a Nemzeti Szalon, amely indulásától kezdve modernebb szemléletet, továbbá a polgárosodás viszonyaihoz és értékrendjéhez jobban alkalmazkodó, rugalmasabb szervezeti felépítést követett. A Szalon sok esetben progresszívebb kiállításairól az állam rendszeresen vásárolt. A Képzőművészeti Társulatot ez érzékenyen érintette, különösen amikor a Nemzeti Szalon vezetősége bejelentette, hogy 1901 tavaszán nemzetközi kiállítást kíván rendezni.

A Képzőművészeti Társulat korábban mellőzte az impresszionizmust nemcsak a kiállításokról, hanem a társulati kiadványokban is. A *Műcsarnok* 1899. február 12-i számában jelent meg Sisleyről az első híradás: *Egy impresszionista festő halála* címmel. Malonyay Dezső, a lap „rendes levelezője” által küldött párizsi kiállításbeszámoló hangvétele is az impresszionizmus elutasításáról tanúskodik: „Claude Monet a művészi ftízis, a színek anemiáján kezdődő ultramodern piktornyavalya tanulságos kóresetét mutatja be tizennyolc képén. ... Semmi, de absolute semmi sincs a vásznán, ami föstményhez vagy pláne képhez hasonlítana. Egy üvegmedencébe öntött szappanos vizet állítsunk az ablakba, a medence oldalán megkapjuk Monet képét; kissé rázzuk meg a medencét, megkapjuk Monet másik képét; tovább rázva, megkapjuk többi képeit Monetnek és tanítványainak, kik között, sajnos, magyar is akad.”³⁰ Az ízlés megváltozása mégis megragadható a Társulat közlönyében: az 1898-ban beinduló új társulati lap, a *Műcsarnok* már rendszeres híradásokat közöl a nemzetközi művészeti élet új fejleményeiről, beszámol a berlini, bécsi vagy müncheni szecesszió alakulásáról. Egyre többet találkozzunk a lapban Lyka Károly nevével, de Rózsa Miklós és Vajda Ernő is több alkalommal közöltek olyan elemzéseket vagy kiállítás-beszámolókat az újabb művészeti jelenségek köréből, amelyek toleranciájukkal és tárgyilagosságukkal tűntek ki.”³¹

A századforduló tájára a korábbinál jóval árnyaltabb kép alakult ki a külföldi művészeti életről. Az állami pénzből történő műtárgyvásárlásokat tekintve már nem csak a Társulat éves nagy kiállításai biztosítottak válogatási lehetőséget. A Nemzeti Szalon említett 1901-es nemzetközi kiállításáról, a Társulat kérését tekintet nélkül hagyva, egyszerre nyolc művet vásárolt meg az állam.³² Gyakran közvetlenül a külföldi művésztől vagy kiállításokról történt a vásárlás. A Szépművészeti Múzeum megnyitásának (1906) közeledtével különösen megszorodtak ezek a kezdeményezések, és ebben kiemelkedő szerepe volt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium képzőművészeti ügyosztály-főnökének, Koronghi Lippich Eleknek, valamint a titkárának, Majovszky Pálnak, a kiváló műgyűjtőnek.

A kormány megbízásából Térey Gábor, az Országos Képtár igazgatója részt vett a berlini Seger-féle képtár árverésén 1899-ben, és megvásárolta Uhde: *A hegyibeszéd* és Leibl: *Korsós ember* című képét a Szépművészeti Múzeum számára.³³ Ugyanebben az évben olvashatjuk a Társulat lapjában, hogy „a Nemzeti Múzeumban december 17-ikén érkezett meg Favretto Jakab, a hírneves velencei mester *Zsuzsánna és az öregek* című festménye, amelyet Szalay Imre, a Nemzeti Múzeum igazgatójának megbízásából Szana Tamás 8500 líráért szerzett meg a múzeumnak.”³⁴ A következő év még gazdagabb gyarapodást, és néhány valóban fontos mű megszerzését eredményezte a felépítendő múzeum számára. Maximilian Lenz *Egy másik világ* című festménye, „mely a múlt évi bécsi Szecesszió egyik szenzációja volt”³⁵ és Segantini négy színes rajza mellett „a kultuszminiszter Koronghi Lippich Elek művészeti tanácsosa ajánlatára a Szépművészeti Múzeum számára megvette Rodin szoborcsoportját, mely nimfákat ábrázol.”³⁶ Rodin *Falguière-portréja* és az *Ébredő Ádám (Bronzkor)* gipszöntvényeit a kormány rendelkezésére készítette a mester, a *Tavaszt* pedig a Nemzeti Múzeum igazgatója rendelte meg márványból.³⁷ 1901-ben újabb művek kerülhettek állami segítséggel, közvetlenül külföldről Magyarországra. Segantini: *Az élet anyagja* (akkori címén *Madonna*, a Vereinigung Bildender Künstler Österreichstől) és Böcklin: *A kentaur a kovácsműhelyben* című képeiről beszámoló cikk szerzője köszönettel említi Kammerer Ernő kormánybiztos és Térey Gábor, „a művészeti ügyek vezetői”-nek közreműködését, felvetve, hogy e művésztől korábbi kiállításokon olcsóbban lehetett volna még vásárolni: „Kit terhel a felelősség azért a nem kis mulasztásért, amely az államnak jelenleg csak tízezer koronákban kifejezhető áldozatokba kerül. Nem csalódnunk, ha a feleletet abban a rendszernélküli rendszerben keressük, amely akkor dívott. Bürokráciával művészi politikát űzni nem lehet. Éles szem, a művészetekkel állandó kontaktusban levő s annak széles Európában

történt minden fázisát ismerő embereknek kell a gyepelőt kezükbe adni s azoknak némi cselekvési szabadságot engedélyezni, tanácsukat meghallgatni.”³⁸ Segantini másik magyarországi képe, *A nap utolsó fáradalmái* ugyancsak ebben az évben került az országba Szalay Imrének, a Nemzeti Múzeum igazgatójának vásárlása révén.

Nem véletlen, hogy Térey Gábor, Lyka Károly és mások is azt szorgalmazták, hogy az állam a határainkon túli közvetlen forrásokat derítse fel műtárgyak vásárlására. Ami a hazai kiállítási kínálatot illeti, főként a Képzőművészeti Társulat vonatkozásában, az továbbra is elmaradt a korszak igényeitől. A Képzőművészeti Társulat kiállításai viszonylag kevés érdekességet tartogattak, és a díjak odaitélésénél is elsősorban az akadémikus konzervativizmus jutott érvényre. A kevés adódó lehetőség-ből azért megvásárlásra került három Liebermann-grafika (1898), Segantini krétarajza (1901), Lenbach (1901), Khnopff (1902), Gallén-Kallela (1906) egy-egy képe. Volt azonban egy-két olyan alkalom a hazai tárlatokon, amelynek elszalasztása ma már sajnálatos veszteséget jelent. Ilyen volt Alfons Mucha rajzainak és akvarelljeinek bemutatása (1898), több angol preraffaelita festő kiállítása 1901-ben (például Burne-Jones egyik képének ára 4960 koronáért teljesen átlagosnak számított). A legérzékenyebb mulasztás azonban az 1903-as tavaszi tárlaton történt. Kivételes alkalom volt, hogy számos nagynevű és a későbbi években már megfizethetetlen, főként francia művész műve érkezett a kiállításra. A Pissarro, Manet, Renoir, Monet, Sisley, Puvis de Chavannes, Moll, Kandinszkij és Whistler neveivel fémjelzett tárlaton több mű eladó volt. Ezek közül egyet sem vettek meg, helyettük tizenegy olyan művet választott ki a bizottság, amelyek szerzői közül mára csupán Carl Marr és René Ménard neve nem ment feledésbe.

Szmrecsányi Miklós, a Képzőművészeti Társulat krónikaírója, 1911-ben így jellemezte a kor művészeti viszonyait: „Örülhetünk, hogy azóta az állam háztartásában a művészet felett a sovány esztendők elmúltak s minden felől bővebb források fakadnak. ... Néhány év óta négy-öt helyütt is vannak kiállítások egyszerre a fővárosban. S az is igaz, hogy a vásárlásnak több forrása társulatunk keretében sokkal dúsabb lett. ... A rendszeres vásárlók közt újabban a földművelési m. kir. minisztérium és Budapest székes főváros is tekintélyes összeggel szerepel”. Megjegyezte, hogy „nagy érdekek fűződnek ahhoz és Budapestnek sokszor emlegetett világvárosi jellegének egyik lényeges feltételét valósítaná meg az, hogy úgymint Bécsben, Münchenben, Berlinben, Velencében s más nagy városokban, koronként a mi fővárosunkban is magas színvonalon álló, nemzetközi művészeti kiállításokat rendezni lehessen”.³⁹

A századfordulón és századunk első éveiben egy olyan új múzeum felépítésének az előkészületei folytak, amelynek gyűjteményei régóta az Országos Képtár és a Nemzeti Múzeum raktáraiban sorakoztak. Ezek képtáraiban a történelmi korok emlékei viszonylag jól képviseltetve voltak. Ezzel magyarázható, hogy a korábbi hiányok pótlásának szándékával vásárolt, seregnyi kortárs alkotás mellett eseményszámba ment, hogy az állam 1900-ban megvásárolta Hans Baldung Grien *Ádámot és Évát* ábrázoló képpárját a bécsi Schönborn gyűjteményből.⁴⁰ Pulszky Károly, az Országos Képtár igazgatójának felbecsülhetetlen egyéni kezdeményezéseit leszámítva, a régebbi korok gyűjteményének fejlesztése valójában kevésbé tűnt égetőnek a századforduló éveiben. A kormány és a Szépművészeti Múzeum létrehozásában közreműködő hivatalnokok, érthetően, a történelmi folytonosságot tartották szem előtt. A művészet óriási iramú változásának korszaka volt ez; s éppen ezért is volt szükséges a változások viszonylagos követése. A külföldi vásárlások terén megnyilvánuló lendület többé-kevésbé a Szépművészeti Múzeum 1906-ban történt felavatásáig tartott, megszakadása nehezen pótolható hiányokat okozott a következő korszak gyűjteményezésében.

JEGYZETEK

¹ A Pesti Műegylet 1839-ben alapította Trefort Ágoston, a nagyobb német városokban már évtizedek óta működő Kunsvereinek mintájára.

² Szmrecsányi 1911, 102.

³ *Műcsarnok* 1868. június. 10.

⁴ A Künstlerhaus felavatása alkalmából Bécsben rendezett „harmadik német általános műkiállítás” szabályzata értelmében csak „német nemzetiségű művészek művei vagy olyanokéi állíttatnak ki, kik német műiskolákban képezték magokat”. Lásd: *Nagy német műkiállítás Bécsben*. In: *Műcsarnok* 1868. április 4., 23. „Az elnök szükségesnek látván, a titkár a bécsi harmadik német kiállításra kiküldeni, azon okból, hogy ott a művészekkel érintkezésbe jövén a kiállításból több mű megnyerhetését eszközölje, ez alkalommal a következő művészek Knall Konrad, Münchenből; – Friedländer Frigyes, Hoffmann József, Schams Ferencz, Schön Alajos, Schaeffer Ágost, Lafitte Károly Bécsből, Herdtle H., Peters Francis Stuttgartból, és Hoff Jakab majnai Frankfurtból, műveiket társulatunknak kiállítás végett átengedék.” Vö.: *Társulati rovidhírek*. In: *Műcsarnok* 1868. október 16., 137. További tárgyalások eredményeként került később a listára Piloty *Caesar meggyilkolása* című képe is, ennek budapesti kiállítására 1873-ban kerülhetett sor.

⁵ *A németországi művészek III-ik kiállítása Bécsben a művészházban*. In: *Műcsarnok* 1868. október 3., 123; uo. október 16. 130; uo. november 3. 142.

⁶ K-i.: *A pesti műegylet 1863–64. december január havi kiállítása*. In: *Koszorú* 1864. (2. évf. 1. félév 3. sz.) 65.

⁷ Az 1870-es évek állami vásárlásai közt szereplő ismertebb művészek: Eduard Schleich, Eugen Billett, Josef Wenglein, Friedrich Voltz, Hans Canon, Oswald Achenbach, Franz Adam.

⁸ Szmrecsányi 1911, 112.

⁹ *Ipolyi Arnold elnöki megnyitó beszéde*. In: *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Közleményei* 1882, 16.

¹⁰ *Ipolyi Arnold elnöki megnyitó beszéde*. In: *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Közleményei* 1882, 18.

¹¹ *Választmányi jelentés*. In: *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Közleményei* 1892, 8.

¹² H.K. (feltételezhetően Horváth Károly társulati titkár): *Az őszi kiállítás*. In: *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Közleményei* 1882, 5.

¹³ Az 1885. évi tavaszi nemzetközi kiállításról: „a második sorozatnak legkiválóbb darabja Benjamin-Constantnak, a francia fiatal művész nemzedék egyik legjelentékenyebb tagjának a párisi »Salon«-ban is általános elismerésben részesült nagyszabású festménye. »A serif igazságszolgáltatása« volt.” A kormány ezen a kiállításon megvásárolja Lefébvre Ondine-ját, elfogadva „művásárló bizottságunk és a nemzeti múzeum igazgatóságának egyértelmű javaslatát ... a mely vétel országos képtárunknak maradandó becsü gyarapodását jelenti”. Vö.: *Választmányi jelentés*. In: *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Közleményei* 1886, 3.

- ¹⁴ *Ipolyi Arnold elnöki megnyitó beszéde.* In: *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Közleményei* 1883, 21.
- ¹⁵ *Ipolyi Arnold elnöki megnyitó beszéde.* In: *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Közleményei* 1884, 14.
- ¹⁶ *Művészi Ipar* 1885, 27.
- ¹⁷ *Választmányi jelentés.* In: *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Közleményei* 1887, 20.
- ¹⁸ *Az 1887. évi őszi tárlat a múcsarnokban.* In: *Művészi Ipar* 1887, 250.
- ¹⁹ *A Tavaszi nemzetközi kiállítás mérlege és tanulságai.* In: *Múcsarnok* 1898. június 23., 61.
- ²⁰ *Az 1899-ik évi tavaszi nemzetközi kiállítás.* In: *Múcsarnok* 1898. november 6., 115. A cikk részleteket közöl Márk Lajos és Karlovszky Bertalan beszámoló jelentéséből.
- ²¹ Néhány jellemző név Márk és Karlovszky ajánlásaiból: Stuck, Segantini, Uhde, Klinger, Lenbach, Dierckx, Herterich, Frenzel, Alexander, Herkomer, Kroyer (München); Bartels, Echtler, Marr, Max, Meyerheim, Carpentier, Brangwyn (Berlin); Henner, Thaulow, Baertsoen (Anvers); Sargent, Benjamin, Berton, Bisbing, Gueldfry, Lefébvre (Párizs).
- ²² *Az 1899-ik évi tavaszi nemzetközi kiállítás.* In: *Múcsarnok* 1898. november 6., 115.
- ²³ *Az 1899 évi tavaszi nemzetközi kiállítás eredményei.* In: *Múcsarnok* 1899. június 25., 355.
- ²⁴ *Az 1899 évi tavaszi nemzetközi kiállítás eredményei.* In: *Múcsarnok* 1899. június 25., 355.
- ²⁵ *A Magyar Képzőművészek Egyesülete ülése.* In: *Múcsarnok* 1899. október 21., 391.
- ²⁶ Dömötör István: *Reform.* In: *Múcsarnok* 1899. november 12., 419.
- ²⁷ Lyka Károly: *Miképpen lehetne művásárt teremteni?* In: *Múcsarnok* 1899. november 26., 429.
- ²⁸ Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat vezetősége és Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter közötti egyezkedés részleteit összefoglalva lásd: *A nemzetközi kiállítások ügye.* In: *Múcsarnok* 1901. január 6., 23.
- ²⁹ Erdekes adalék a Társulat és a kormány közötti egyezkedésre az érnek alapítását kommentáló néhány alábbi sor: „A Társulat ugyancsak a nemzetközi tárlatok színvonalának emelésére már régebben arra kérte a kormányt, hogy nevezetes külföldi kollekcióknak a kiállításokra való megszerzését pénzbeli támogatással segítse elő. A közoktatásügyi kormány azonban az anyagi támogatást megtagadta azzal a megokolással, hogy a társulat anyagi helyzete kedvező.” In: *Művészet* 1902, 287.
- ³⁰ Malonyai Dezső: *Levelek.* In: *Múcsarnok* 1899. április 16., 192.
- ³¹ Például: Lyka Károly: *Az újabb művészeti irányok.* In: *Múcsarnok* 1899. április 23., 202; Vajda Ernő: *Széljegyzetek a modern művészetről (5 folytatásban).* In: *Múcsarnok* 1899; Szecesszió. Lyka Károly művészeti előadása három részben. *Az Uránia tud. színház újdonsága.* In: *Múcsarnok* 1901. január 1., 9.
- ³² Blanche, Adler, Lunois, Billotte, Ten Cate, Meunier, Desbois és Rodin művei, lásd: *Művészeti hírek.* In: *Múcsarnok* 1901. április 7., 197.
- ³³ *A magyar kormány művásárlása Berlinben.* In: *Múcsarnok* 1899. december 24., 466. A cikkben említés történik Térey egyéb szándékairól is: „A magyar küldöttnek mindjárt kezdetben nehézséget támasztott az, hogy konkurensei mihamarább megsejtették, hogy Böcklin és Walter Crane-féle képeket akar főképpen vásárolni az Uhde és Leibl-féle képeken kívül. A képek általában drágán keltek az aukción. ... Erdemes megemlíteni, hogy Pulszky Károly óta ez az első képvásárlás, melyet a kormány a Szépművészeti Múzeum számára a külföldön tett”. Lyka azonban felrója Téreynek: jobb tájékozódás afelől, hogy „hol, mikor és mit kell vásárolniok s nem szorulnánk arra, hogy méregdrágán szerezzék meg a híres mesterek közepes vagy gyengébb képeit. ... Meg kell előzni a műkereskedőket, lehetőleg a forrásnál kell vásárolni s ott is a legjavát.” Vö.: Lyka Károly: *A gyűjtők sorsa.* In: *Múcsarnok* 1900. február 4., 73.
- ³⁴ *Favretto-kép a Nemzeti Múzeumban.* In: *Múcsarnok* 1899. december 24., 473.
- ³⁵ *A Szépművészeti Múzeum gyarapodása.* In: *Múcsarnok* 1900. május 27., 287.
- ³⁶ *Rodin Budapesten.* In: *Múcsarnok* 1900. szeptember 30., 334.
- ³⁷ *Rodin-szobor Budapesten.* In: *Múcsarnok* 1901. március 24., 181.
- ³⁸ *Böcklin és Segantini. A Szépművészeti Múzeum új szerzeményei.* In: *Múcsarnok* 1901. május 19., 265.
- ³⁹ Szmeccsányi 1911, 112–115.
- ⁴⁰ *Vásárlások a Szépművészeti Múzeum számára.* In: *Múcsarnok* 1900. október 28., 362.